



І.В. Кочін, Д.В. Ількаєв, О.М. Акулова, О.О. Гайволя, І.Ф. Шило, Ю.П. Литвин, П.І. Сидоренко, Т.М. Гут
**ПОНЯТТЯ «КОМПЕТЕНТНОСТІ» ТА «КОМПЕТЕНЦІЇ» У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
МЕДИЦИНИ КАТАСТРОФ**

*Запорізька медична академія післядипломної освіти,
Дніпропетровська державна медична академія
Кіровоградський базовий медичний коледж ім. Є. Й. Мухіна*

Ключові слова: *Державна служба медицини катастроф, кваліфікація, компетенція, компетентність, професіоналізм, підготовка фахівців.*

Ключевые слова: *Государственная служба медицины катастроф, квалификация, компетенция, компетентность, профессионализм, подготовка специалистов.*

Keywords: *Government disaster medicine service, qualification, competence, reference, professional, professional training.*

У статті розглянуто проблему визначення понять «компетенції», її типів, категорій та основних концепцій.

В статтю розглянута проблема визначення понять «компетенції», її типів, категорій та основних концепцій.

The article is devoted to the problem of the determination of the term “competence(y)”, its types, categories and main concepts.

На сьогодні в Україні відбувається реформування післядипломної медичної освіти, робиться спроба реорганізації освітніх моделей та запровадження нових інформаційних технологій у підготовці та перепідготовці спеціалістів Державної служби медицини катастроф (ДСМК) [6, 7]. Викладачі кафедр медицини катастроф вищих медичних навчальних закладів післядипломної освіти прагнуть оновлення практики проведення навчального процесу у забезпеченні ДСМК фахівцями найвищого гатунку, наголошуючи на необхідності відмови від освітньої парадигми, оскільки: 1) сама по собі інформація втрачає вагу, якщо не має прикладного характеру, тоді як здобування інформації стало пріоритетним у діяльності людини; 2) відпадає необхідність перевантажувати пам'ять певними знаннями, зростає потреба вміти користуватися ними [10]. Провідним у визначенні шляхів реалізації післядипломної медичної освіти має стати розуміння вищої мети освіти як розширення можливостей реалізації особистості спеціаліста ДСМК, що розгортається в шести вимірах інтелектуальному, соціальному, емоційному, фізично-матеріальному, естетичному і трансцендентному, або духовному.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ. Визначення на засадах семантико-лінгвістичних відмінностей поняттєвих особливостей використання термінів «компетентність» та «компетенція» в предметній області медицини катастроф і процедурах оцінки кваліфікаційного рівня та професіоналізму фахівців ДСМК.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Для визначення іманентної сутності понять «компетентність» та «компетенція», визначення змістовних відмінностей застосовано семантико-компаративний метод лінгвістичного дослідження та метод змістовно-професійного аналізу використання понять «компетентність» та «компетенція» в предметній області медицини катастроф.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ. Поняття «компетентність» та «компетенція» досить часто використовуються у вітчизняних і зарубіжних угодах, документах, рекомендаціях, дослідженнях, які стосуються передусім реформування вищої медичної освіти, стандартів додипломної та післядипломної медичної освіти, діагностики та контролю знань у навчальному процесі,

визначення кваліфікації лікарів. Але розглядаєма проблема окрім інтересу використання понять «компетентності» та «компетенції» в питаннях оцінки кваліфікаційного рівня та професіоналізму працівників ДСМК, організації навчального процесу на кафедрі медицини катастроф, має бути, перш за все, визначена лінгвістично.

Без розв'язання цих первісних лексичних питань не можливо перейти до аналітико-змістовного розгляду та адекватного вживання паронімів у медичній науковій літературі, науково-методичних, навчально-методичних працях та повсякденній професійній діяльності, обміні інформацією, організації та контролю навчального процесу в царині медицини катастроф. Але, поки що суттєві розбіжності виявляються в розумінні самого явища паронімії, у визначенні складу слів, які можна назвати паронімами. Тому проведено лексичну розвідку та узагальнення існуючих наукових поглядів на проблему визначення паронімів [4].

Існує широке розуміння паронімів як слів, що мають лише звукову подібність. При широкому розумінні паронімів треба визнати, що слова «компетентність» і «компетенція» різні за значенням, при вужчому – зробити застереження, що пароніми повинні бути певним чином зв'язані за змістом як у випадку розглядаємих у статті понять – «компетентності» і «компетенції». Визначаючи існування в українській мові таких близько звучних слів, справедливо вважати, що на рівні професійного спілкування, виконання науково-дослідних робіт, підготовки навчальної літератури, тлумачних словників, тезаурусів постійно виникає проблема змістовно і професійно правильного вживання паронімів.

Потрібно зауважити, однак, що до недавнього часу вітчизняні атестаційні комісії Управління охорони здоров'я обласних державних адміністрацій послуговувалися терміном кваліфікація, вживаючи і поняття професіоналізм. Однак у сучасних розробках кваліфікація визначається як здатність працівника виконувати конкретні завдання та обов'язки в рамках певного виду діяльності. Вона має такі два параметри: рівень кваліфікації, що визначається обсягом і складністю завдань та обов'язків, які виконує медичний працівник, та кваліфікаційну спеціалізацію, яка визначається галуззю потрібних медичних знань.



Термін кваліфікація, згідно з Лісабонською декларацією, використовують для позначення посвідчення, сертифіката, диплома чи грамоти, які засвідчують успішне виконання певної освітньої програми в конкретній предметній галузі [3, 9].

Деякі вчені розрізняють кваліфікацію та компетентність, вважаючи потенційну здатність виконувати професійну діяльність кваліфікацією, а реальну здатність — компетентністю. Поняття компетентності розглядали на різних рівнях і під різними кутами зору множина вітчизняних й зарубіжних науковців. І все ж досі немає чіткого розмежування вживання термінів компетентність та компетенція: часто під ними розуміють авторитетність, освіченість. Слід зауважити, що термін «компетенція» почав використовуватися спочатку лише у сфері лінгво - дидактики (комунікативна компетенція, іншомовна комунікативна компетенція), а термін «компетентність» більшою мірою був зорієнтований на професійну освіту. Однак у науковій літературі можна зустріти і «комунікативна компетентність», «комунікативна компетенція» (так само «іншомовна комунікативна компетентність» та «іншомовна комунікативна компетенція»), коли і під першим, і під другим розуміють однакові поняття. Причому автори часто в одній праці використовують їх як синонімічні, вживаючи почергово.

Така невідповідність виникла, очевидно, після розгляду перекладу рекомендацій Ради Європи, інших міжнародних документів, коли англійське *competence* помилково перекладалося на співзвучний йому український відповідник компетенція. Справа в тому, що одному англійському *competence*(e) відповідають обидва українських відповідники - компетентність і компетенція. *Competence* (e) — компетентність; юр. компетенція, правомочність, правоздатність [1]. Ідентичну семантику цього слова подають і інші автори.

Звернемося до інших словників. Деякі з них на першому місці подають прикметник «компетентний» [від лат. *competens* (*competentis*) - належний, відповідний] - 1) правосильний, що має повноваження; 2) який має достатні знання в якій-небудь галузі. Відповідно компетентність характеризується як властивість за значенням «компетентний» [5]. Одні науковці вузько розуміють поняття компетентності як суто поінформованості, а інші розширюють його, включивши також, крім знань, уміння, необхідні для професійної діяльності.

В умовах розвитку та становлення капіталізму в Україні особливо важливі питання безперервної професійної медичної освіти, що забезпечує формування особистості лікаря, який характеризується потребою в постійному самовдосконаленні, поповненні своїх знань, умінь, освоєнні нових медичних технологій, а це призводить до підвищення його професійної компетентності, яку розуміємо як володіння особистісною освітою. Стосовно фахівців ДСМК професійна компетентність визначається діалектично сполучуваною системою професійних знань, умінь і особистісних якостей, що є професійно значущі, та як єдність теоретичної і практичної підготовленості до результативної професійної діяльності з організації та

надання екстреної медичної допомоги в умовах НС техногенного, природного та соціально-політичного характеру.

Останнім часом у вищій медичній освіті можна простежити тенденцію до відокремлення важливості практичного досвіду медичних працівників в процесі навчання. У таких дослідженнях компетентність розглядається не стільки як знання, уміння, навички, скільки як досвід людини. Компетентність, таким чином, постає як складний синтез когнітивного, предметно-практичного і особистісного досвіду [2]. Компетентність як якість індивіда може існувати в різних формах: як ступінь умілості, спосіб особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення), певного підсумку саморозвитку індивіда або форми вияву здібності тощо.

Представники Організації співробітництва та розвитку (ОЕСР) визначили три категорії ключових компетентностей (табл. 1).

Таблиця 1

Категорії ключових компетентностей

Автономна дія	Інтерактивне використання засобів	Уміння функціонувати в соціально гетерогенних групах
Здатність захищати права, інтереси, потреби інших та свої Здатність складати плани та особисті проекти Здатність діяти у значному/широкому контексті	Здатність інтерактивно застосовувати мову, символіку, тексти Здатність використовувати знання та інформаційну грамотність Здатність застосовувати нові інтерактивні технології	Здатність успішно взаємодіяти з іншими Здатність співпрацювати Здатність вирішувати конфлікти

Потрібно сказати, що крім професійної компетентності, яка має певну нормовану основу застосування (із вказаними критеріями якості діяльності та продуктів цієї діяльності), існує так звана ключова (загальна, загальноосвітня) компетентність, що проявляється як певний рівень функціональної грамотності. Особистість може проявляти й розвивати компетентність у різних сферах діяльності, тому, наприклад, словник із соціальної педагогіки подає такі види компетентності, як загальнокультурна, соціально-педагогічна та соціально-психологічна. Компетентність загальнокультурна — це рівень освіченості, достатній для самоосвіти й самостійного розв'язання поставлених при цьому пізнавальних проблем і визначення своєї позиції. Компетентність соціально-педагогічна — поінформованість і вміння реалізувати свої соціально-педагогічні можливості у взаємодії з іншими людьми; у зміцненні сім'ї, внутрішніх сімейних відносин і вихованні своїх дітей; у професійній діяльності при роботі з іншими людьми. Компетентність соціально-психологічна — поінформованість й уміння індивіда ефективно взаємодіяти з людським оточенням у системі міжособистісних відносин.

Щодо поняття більшість учених схиляється до такого визначення: компетенція (від лат. *competentia* - належність до права) - 1) коло повноважень, наданих законом, статутом чи іншим актом конкретному органу чи посадовій особі; 2) знання й досвід у певній галузі.

У медицині катастроф компетентність характеризує



здатність медичних працівників ДСМК реалізувати свій людський потенціал для здійснення своєї професійної діяльності, щодо організації та надання екстреної медичної допомоги у НС. Таким чином, компетентність медичних працівників після закінчення навчання у вищому медичному навчальному закладі — це здатність реалізувати на практиці свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості тощо) для успішної продуктивної діяльності в професійній і соціальній сфері, спроможність усвідомлювати соціальну значущість своєї місії, постійно її вдосконалювати, нести особисту відповідальність за результати діяльності. В той же час компетентність не повинна протиставлятися професійній кваліфікації, але й не повинна отожднюватися з нею.

Сучасний ринок праці ставить нові вимоги до спеціаліста, що можна простежити на досвіді країн Європи. Стратегію компетентісно орієнтованого змісту освіти запровадили Польща, Литва, Словенія та інші країни [8].

У рамках Федеративного статистичного департаменту Швейцарії та Національного центру освітньої статистики США й Канади було розпочато програму «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні та концептуальні застави» Definition and selection of competencies: theoretical and conceptual foundations - DeSeCo (1997). Представники різних галузей виступили експертами в програмах освіти, бізнесу, праці, медицині, здоров'я тощо. Під поняттям «компетентність» (competency) вони розуміють здатність успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на комбінації (поєднанні) взаємовідповідних пізнавальних відношень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань, умінь, усього того, що можна мобілізувати для активної дії.

ВИСНОВКИ

1. Поданий аналіз дає підстави зробити висновок про те, що терміни «компетентність» та «компетенція» не можуть різнитися за сферою використання, оскільки обидва за означенням, можуть належати до професійної сфери людини.

2. Проведений аналіз наукових джерел довів, що обидва поняття мають різношарову багатокомпонентну структуру, тому компетенцію неможливо вважати структурною одиницею компетентності.

3. В науковій практиці спостерігається інерція нерозрізнення семантичних відмінностей між термінами «компетенція» і «компетентність», що спричиняється, зокрема, невиразним розмежуванням їх тлумачень у багатьох словниках.

4. Фахові джерела показують нам тенденцію до обмеження та зведення вживання терміна «компетенція» до визначення кола повноважень. «Компетентність» же залишається ширшим за значенням поняттям, яке включає в себе обізнаність, поінформованість, широту інтелекту, професійну підготовленість.

5. Усі ці нюанси нині особливо актуалізуються у зв'язку із входженням нашої освіти в Болонський процес, з необхідністю узгодження критеріїв фахової підготовки кадрів в Україні та Європі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український словник: У 2-х томах. — Близько 120 000 слів / Склав М. І. Балла. — К.: Освіта, 1996. — Т. 1. — 752 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. — К., Ірпінь: Перун, 2001. — 1140 с.
3. Вороненко Ю.В., Сердюк А.М., Мінер О.П. та інші. Визначення компетенції в оцінці якості підготовки фахівців у системі безперервного професійного розвитку лікарів. — Україна. Здоров'я нації. — 2007. - № 1. — С. 118 — 123.
4. Гринчишин Д.Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української мови. — К.: Радянська школа, 1986. — 222 с.
5. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. — К.: Ленвіт, 2003. — 273 с.
6. Кочін І. В., Черняков Г. О., Баранова Н. В., Бурлай В. З. Інформаційно — методичне забезпечення підготовки кадрів служби медицини катастроф. — Запорозький медичний журнал. — 2001. - № 2. — С. 67 — 69.
7. Кочін І. В., Сидоренко П. І., Кіктенко В. Я., Гут Т. М. Вимоги до спеціаліста Державної служби медицини катастроф/ Актуальні питання медичної науки та практики: Збірник наукових праць ЗМАПО. — Вип. 66. — Книга 3. - 2004. — С 138 — 145.
8. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес. - Освіта України. — 2004. — № 60 — 61.
9. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. — К.: Довіра, 2000. — 1018 с. — (Бібліотека державного службовця. Державна мова і діловодство).
10. Черняков Г.О., Кочін І.В., Сидоренко П.І., Букін В.С., Костенецький М.І. Медицина катастроф: Підручник. — К.: Здоров'я, 2002. — 352 с.
11. Short E. The concept of Competence: its Use and Misuse in Education. - Journal of Teacher Education. — 1985. — Vol. 36. - № 2. — P. 5.

Відомості про авторів: Кочін Ігор Васильович — завідувач кафедрою медицини катастроф, д. мед. н., професор, академік Української міжнародної академії оригінальних ідей. Ількаєв Дмитро В'ячеславович — старший викладач кафедри медицини катастроф. Акулова Ольга Мефодіївна — старший викладач кафедри медицини катастроф, к. м. н. Гайволя Олександр Олександрович — старший викладач кафедри медицини катастроф. Шило Іван Федорович - старший викладач кафедри медицини катастроф. 69095 м. Запоріжжя 95, бул. Вінтера 20, Запорізька медична академія післядипломної освіти, тел. 8(0612)570533
2. Дніпропетровська державна медична академія Литвин Юрій Павлович — завідувач кафедрою медицини катастроф та військової медицини, д. м. н., професор 49044 м. Дніпропетровськ, вул. Дзержинського, 9 Дніпропетровська державна медична академія, тел. 8 (0567)497386 3. Кіровоградський базовий медичний коледж ім. С. Й. Мухіна.
Сидоренко Петро Іванович — директор коледжу, к. м. н., доцент, член - кореспондент Міжнародної кадрової академії, заслужений лікар України Гут Тетяна Іванівна — заступник директора коледжу 25012 м. Кіровоград 12, пр. Комуністичний 16, тел. 8(0522)249555